Meditatie door ds. Nico Vennik bij de onthulling van Stolpersteine op en rond de Thorbeckegracht te Zwolle op 20 september 2019, Noorderkerk, Zwolle.

Vanmorgen gebeurde het nog: ik liep over de markt van Zwolle, op weg naar de Stadsbakker. En opeens – het was me niet eerder opgevallen – zag ik ze op straat. Stolpersteine. Liggend voor een gebouw, een winkel. En ik besefte: hier hebben ze gewoond, geleefd. Ze waren er.

Een poosje geleden maakte ik met iemand in de buurt van ons huis een wandeling. We liepen over de Vondelkade. We waren druk in gesprek. En opeens stopten we. Daar lagen ze. We bukten ons. Lazen. Levende mensen, ooit hier geweest. Gewoond, geloofd. Weggevoerd…

Mens, waar ben je?

Die vraag hangt boven de bijeenkomst van deze middag.

Mens, waar ben je? Waar was je? Wat deed je? Wat heb je gedaan? Mens, wat heb je een ander mens, beeld van de EEUWIGE, aangedaan.

Mens, waar ben je? Zij die oppakten en die sloegen en die scholden. En die er alles aan deden om te ont-menselijken. En daardoor zelf de stem van de Schepper al lang niet meer hoorden: Mens. Als mens spreekt Hij ons aan. Niet als On-mens. Maar dat je wel zo – mens - kunt worden.

Zij die het zagen gebeuren. Zij die de lege plekken zagen. Onbewoonde huizen. Huisraad dat werd geconfisqueerd. Die er machteloos naar stonden te kijken. Wat moet ik nu? Wat kan ik? Wat durf ik? Ook die hoorde de stem van de EEUWIGE: mens, waar ben je?

De lege plekken die achterbleven. Plaatsen waar geleefd werd. Waar gedeeld werd. Waar oma’s en opa’s en vaders en moeders en kinderen, en neven en nichten hadden gelachen en gehuild. Waar werd gelernt en geleerd. Werd gehandeld en gekocht. Weg jij, mens, omdat je een jood bent.

Mens waar ben je? Wat past is dat we eigenlijk geen woorden zeggen. Wat nog minder past is dat we deze gebeurtenissen tot geschiedenis verklaren en er verder maar over zwijgen. We zijn al zoveel jaren, zoveel decennia verder. Nu is het wel genoeg.

Maar hun namen staan genoteerd. Hun levens waren kostbaar. En blijven kostbaar. We gedenken ze! Er mogen nu andere mensen wonen en andere activiteiten in die panden plaatsvinden. Maar over hun namen moeten we blijven struikelen. Stolpersteine. Opdat wij niet vergeten. Stoppen. Stilstaan. Je naar voren buigen. De namen. De jaartallen. Het besef. Ook hoe mensen zich voor de stem van de Levende kunnen afsluiten en komen tot mis-daden.

Morgen wordt in de synagoge uit de Torah gelezen het boek Deuteronomium, D’warim. Hoofdstuk 26 vers 1 tot en met 29 vers 8. Dit gedeelte uit de Torah heet: Ki Tavo: wanneer u zult komen. Bedoeld is: wanneer u zult komen in het land dat ADONAI u geeft…

Aangrijpende hoofdstukken waarin de mens een zegen en een vloek wordt voorgehouden. Woorden – zeker als we de vloekwoorden lezen – waar we stil van worden. Is het mogelijk dat Adam, de mens, zich zover afkeert van de EEUWIGE? Dat ze landen tot puinhopen maken. In plaats van te bouwen en te bewaren zoals de opdracht vanaf het begin van de schepping is? Dat ze elkaar het leven zo bitter, bitter zuur maken.

Het was gebruik dat Rabbi Schneur Zalman van Ladi fungeerde als de lezer van de wekelijkse Torah-lezing in de synagoge. Eens was de rebbe weg van huis op de sabbat waarop Ki Tavo werd gelezen. In afwezigheid van de rebbe deed iemand anders de lezing.

In die week werd de twaalf jarige DovBer, de zoon van Rabbi Schneur Zalman, zo getroffen door de in de lezing naar voren gebrachte vloekwoorden dat hij een hartkwaal ontwikkelde. Drie weken later, met Jom Kippoer, was hij nog steeds zwak en zijn vader twijfelde hem toe te staan te vasten.

Toen de jonge DovBer werd gevraagd: "Maar je hoort die berisping toch elk jaar bij de lezing van Ki Tavo?", gaf hij als antwoord: "Als vader leest, hoort men de vloekwoorden niet."

Eens te meer gelden de woorden aan het slot van de Torah-lezing. H.29:8: Bewaken zult ge de woorden van dit verbond en ze doen: opdat ge voorspoedig moogt zijn bij al wat ge doet. Bewaken. Bewaken en doen. Daar roept elke Stolperstein toe op: heb lief! Elke steen is er één te veel: want we hadden allemaal moeten bewaken en doen. Tegelijk is er elke steen er één te weinig: omdat ieders naam genoemd moet worden.

Om te leren, telkens weer, de stem te horen van Vader. Van Adonai. De God van Abraham, Izaak en Jakob. Dan is er leven. Alleen dan.

Nico Vennik, voorganger CGK Zwolle